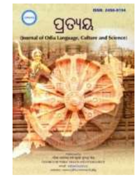
ISSN: 2456-9194, Vol. III, Issue. IV, March 2020

ପ୍ରତ୍ୟୟ

(Journal of Odia Language, Culture and Science)

JournalHomepage:http://cphfs.in/research.php

ଓଡ଼ିଆ ଧ୍ୱନିର ଗୁଣ

ସଂଘମିତ୍ରା ବେହେରା

ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ପ୍ରଫେସର, ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ,

ରେଭେନ୍‌ସା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, କଟକ

E-mail: sanghamitraoriya@gmail.com

ସାରମର୍ମ : *ଧ୍ୱନି ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ କଥିତ (ବ୍ୟକ୍ତବାକ୍)ର କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ଏକକ । ମନୁଷ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ଯେପରି ଅନୁଭବ୍ୟ ସେହିପରି ଭାବବିସ୍ତାରକ । ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱବିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଧ୍ୱନିର ଗୁଣଗୁଡ଼ିକୁ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରାଯାଇଛି । ଧ୍ୱନିର ଗୁଣକୁ ଧ୍ୱନିଦୈର୍ଘ୍ୟ (length of sound), ବଳାଘାତ(stress) ଓ ସ୍ୱରଲହର (intonation) ଆଦି ମାଧ୍ୟମରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଥାଏ । କଥିତ ଭାଷା ଓ ସଙ୍ଗୀତରେ ଏହାର ଆବଶ୍ୟକତା ଉପଲବ୍ଧି କରିହୁଏ । ତେଣୁ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବା କଥୋପକଥନରେ ଏହି ତିନିଗୁଣର ଅନୁଧ୍ୟାନ, ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା ଓ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରାଯାଇଥାଏ । ଏଥିପାଇଁ 'କାଇମୋଗ୍ରାମ ବା କିମୋଗ୍ରାମ' ଭଳି ଧ୍ୱନି ଯନ୍ତ୍ରର ସାହାଯ୍ୟ ନିଆଯାଇଥାଏ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଧ୍ୱନିର ଉପରୋକ୍ତ ଗୁଣକୁ ଗ୍ରହଣ କରି, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଧ୍ୱନିଗୁଣକୁ ଆଲୋଚନା କରାଯିବାର ପ୍ରୟାସ କରାଯାଇଅଛି ।*

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦାବଳୀ : ଧ୍ୱନିର ଦୈର୍ଘ୍ୟ, ବଳାଘାତ, ସ୍ୱରର ଲହର, କ୍ରୋନ୍ ଲାଙ୍ଗୁଏଜ୍ ।

ମନୁଷ୍ୟ ଏକ ବିଚାରବୁଦ୍ଧିସଂପନ୍ନ ପ୍ରାଣୀ । ନିଜର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ବା କଥୋପକଥନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଧ୍ୱନି ହେଉଛି ତାର ବ୍ୟକ୍ତବାକ୍ ର ମୁଖ୍ୟ ଆଧାର । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରୁ କଥିତ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାରିତାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଧ୍ୱନିର ଗୁଣକୁ ଧ୍ୱନିଦୈର୍ଘ୍ୟ, ବଳାଘାତ ଓ ସ୍ୱରଲହରରେ ବିଚାର କରାଯାଇପାରେ ।

I. ଧ୍ୱନିର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ବା ଦୀର୍ଘତା

ଏହାକୁ ପ୍ରଥମେ ବିଚାରକୁ ନେଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେଉଁ ଧ୍ୱନିର ଉଚ୍ଚାରଣ ପାଇଁ ଯେତିକି ସମୟ ଲାଗେ. ସେହି ଧ୍ୱନିକୁ ସେତିକି ଦୀର୍ଘ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଧ୍ୱନିର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ବା ଦୀର୍ଘତା ସର୍ବଦା ଏକ ଆପେକ୍ଷିକ ବିଚାର । ଅର୍ଥାତ୍ ଯଦି କୌଣସି ଭାଷାରେ ହ୍ରସ୍ୱନ ଥାଏ, ତେବେ ସେଠି ଦୀର୍ଘତାର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେନାହିଁ ।(୧) ଏହା ବ୍ୟତୀତ ହ୍ରସ୍ୱଧ୍ୱନି ଓ ଦୀର୍ଘଧ୍ୱନି ଏହାକୁ ନେଇ ମଧ୍ୟ କେବଳ ଧ୍ୱନିର ଦୈର୍ଘ୍ୟକୁ ପରିକଳ୍ପନା କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଯେହେତୁ ଏହା କଥିତ ଭାଷା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ' ି' (ଇକାର) 'ୀ ' (ଈକାର) ଉଚ୍ଚାରଣରେ କୌଣସି ତଫାତ୍ ଜଣାପଡେନାହିଁ। ଯଥା- ବହି ଓ ନଦୀ' ।

ଧ୍ୱନିମାନଙ୍କର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ମୁଖ୍ୟତଃ ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରକୃତି ଏବଂ ସ୍ଥାନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ପ୍ରକୃତି ପୃଷ୍ଠରୁ ଧ୍ୱନିମାନଙ୍କର ଦୀର୍ଘତାକୁ ଏହିପରି ବିଚାର କରାଯାଇପାରେ ଯଥା- ସ୍ୱରଧ୍ୱନି ସବୁଠାରୁ ଦୀର୍ଘ । ଏହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଉଚ୍ଚାରଣକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ସଂଘର୍ଷୀ, ପାର୍ଶ୍ୱିକ, ନାସିକ୍ୟ, ଲୋଡିତ, ସ୍ପର୍ଶୀ, ଉତକ୍ଷିପ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଏ ।(୨) ଆହୁରି ସ୍ୱରଧ୍ୱନିରେ ସଂବୃତ ଓ ବଂବୃତକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ବିଚାର କଲେ ସଂବୃତ ଧ୍ୱନିଗୁଡ଼ିକ ବିବୃତ ଧ୍ୱନିଠାରୁ ଦୀର୍ଘ ଅଟେ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ - 'ଇଟା ଓ ଅଟା' 'ଇଟା'ରେ 'ଇ'ର ଦୀର୍ଘତା 'ଅଟା'ର 'ଅ'ଠାରୁ ଦୀର୍ଘ ଅଟେ । ସେହିପରି 'ଆକାଶ' ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣ କଲାବେଳେ 'ଆ' ଯେତିକି ସେକେଣ୍ଡରେ ଉଚ୍ଚାରଣ ହେଉଛି 'କା'ଟି ତା'ଠାରୁ କମ୍ ସେକେଣ୍ଡରେ ଉଚ୍ଚାରଣ ହୋଇପାରୁଛି । ମାତ୍ର ସଂଘର୍ଷୀ 'ଶ' ଧ୍ୱନିଟି 'କା' ଧ୍ୱନିଠାରୁ ଅଧିକ ସେକେଣ୍ଡରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇପାରୁଛି (ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚାରଣରେ 'ଶ/ସ'ର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଜଣାପଡେ ନାହିଁ) । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ ଏକପ୍ରକାର ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇପାରେ ।

ଯଥା-'ଅରମା' (ଅ-ର-ଅ-ନା-ୟ୍,ଆ) ଭାତ (ଭ୍-ଆ-ତ୍-ଅ)

ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଦୁଇଟିର 'ଅ' ଧ୍ୱନିର ଦୀର୍ଘତାକୁ ଆଲୋଚନା କଲେ ପ୍ରଥମ ଶବ୍ଦର ଆଦ୍ୟ 'ଅ' ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶବ୍ଦର ଶେଷ 'ଅ'ର ଉଚ୍ଚାରଣର ଦୀର୍ଘତା ସମାନ ନୁହେଁ । ଶବ୍ଦର ଆରମ୍ଭରେ ଥିବା 'ଅ'ଟି ଯେତିକି ଦୀର୍ଘ ଶବ୍ଦର ଶେଷରେ ଥିବା 'ଅ'ଟିର ଦୀର୍ଘତା ତା'ଠାରୁ କମ୍ ।

କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଧ୍ୱନିର ଦୀର୍ଘତା ବ୍ୟକ୍ତିର କଥୋପକଥନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । କେତେକ ଲୋକ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର କଥା କହୁଥିବାବେଳେ କେତେକ ଧୀରେ ଧୀରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିଥାନ୍ତି । କ୍ଷିପ୍ର ଭାଷାଣରେ ଧ୍ୱନିର

ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଯେତିକି ସଂକୁଚିତ ହୁଏ ଧୀର ଭାଷଣରେ ଧ୍ୱନିର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ସେତିକି ଦୀର୍ଘ ହୁଏ । ଲୋକଙ୍କ ପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତିର ମଧ୍ୟ ଧୀର ବା ଚଞ୍ଚଳ ସ୍ୱଭାବ ଦେଖାଯାଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ଆଞ୍ଚଳିକତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ବିଚାରଯୋଗ୍ୟ । କାକଟପୁର ଲୋକଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣ ଭଳି ପୁରୀର ଲୋକ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ ବା ବାଲେଶ୍ୱର ଭଳି କଟକ ଲୋକଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣ ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଦୀର୍ଘଧ୍ୱନି ଦୀର୍ଘତା ଦ୍ୱାରା ବଳାଘାତ ଓ ସ୍ୱରଲହରର ମଧ୍ୟ ବିଚାର କରାଯାଇଥାଏ । ବଳାଘାତ ଓ ସ୍ୱରଲହରରେ ଧ୍ୱନିର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ- (କ) ତାର (ତା'ର), (ଖ) ମାର (ମା'ର), (ଗ) କଣ (କ'ଣ), ଇତ୍ୟାଦି । କଥନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ସ୍ପଷ୍ଟ ବାରିହୋଇପଡେ । ଏଥିରେ ବଳାଘାତ ଓ ସ୍ୱରଲହରର ପ୍ରକ୍ରିୟା ଜଡ଼ିତ ଥିବାବେଳେ ଅର୍ଥର ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥାଏ। ବନ୍ଧନୀଯୁକ୍ତ ଓ ବନ୍ଧନୀମୁକ୍ତ (କ), (ଖ), (ଗ)ଓ (ଘ) ଉଦାହରଣରୁ ଏହା ଜଣାଯାଇଥାଏ। ଧ୍ୱନିବିତ୍ମାନେ ଧ୍ୱନିଦୈର୍ଘ୍ୟକୁ (Chrone) ନାମରେ ଅଭିହିତ କରାଯାଇ ଯେଉଁ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅର୍ଥ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଘଟେ, ସେମାନଙ୍କୁ Chrone Language ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିଥାନ୍ତି । (୩) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏହାର ସଂଖ୍ୟା ସ୍ୱଳ୍ପ ।

ଧ୍ୱନି ଦୀର୍ଘତା କୌଣସି ଭାଷାରେ ସବୁବେଳେ ସମାନ ନୁହେଁ । ଏହା ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଧ୍ୱନି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିବାରୁ ହ୍ରସ୍ୱ ବା ଦୀର୍ଘରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଦିଏ । ଇଂରାଜୀରେ ଏହାର ମାପକୁ See, Seed ଓ Seen ରୁ ବିଚାର କରାଯିବା ଭଳି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଆକାର, ଆକାଶ ଓ ଆକାଂକ୍ଷାକୁ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ । ତିନୋଟିର ଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପ ଯାହା ଉଚ୍ଚାରଣ ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଦୀର୍ଘତା ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥାଏ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରଣ ସମୟ ନିରୂପଣ କରାଗଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇଥାଏ।

II. ବଳାଘାତ

ବଳାଘାତ ସମ୍ପର୍କରେ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେଉଁ ଜୋର/ବଳ/ଶକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଧ୍ୱନି ବା ଅକ୍ଷର ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ସ୍ୱରାଘାତ କୁହାଯାଏ । ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନୀ ଗୋଲୋକବିହାରୀ ଧଳ ଏହାକୁ ବଳାଘାତ ମଧ୍ୟ କହିଛନ୍ତି । ବଳାଘାତ ପାଇଁ ଫୁସଫୁସ୍ ଅଧିକ ବାୟୁ ବା ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଦେବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ଭାଷା ବ୍ୟବହାରବେଳେ ଆମେ ବଳାଘାତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଶରୀରର ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର ପ୍ରୟୋଗର ସହାୟତା ନେଇଥାଉ ଯେପରି ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇବା, ହାତ ହଲାଇବା ବା ଆଖି ନଚେଇବା ଇତ୍ୟାଦି । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ବାହ୍ୟ ବଳାଘାତ କୁହାଯାଇଥାଏ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ସ୍ୱାଭାବିକ ହୋଇଥିବାବେଳେ କେତେକ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ମନେ ହୋଇଥାଏ । ଭାରତୀୟ ଧ୍ୱନିବିତ୍ମାନେ ଧ୍ୱନି ବିଚାରରେ ଉଦାତ୍ତ, ଅନୁଦାତ୍ତ ଓ ସୋରିତ୍ତ ଏହି ତିନିପ୍ରକାର ଉଚ୍ଚାରଣ ବିଧି ରହିଛି ବୋଲି ମତବ୍ୟକ୍ତ କରନ୍ତି । (ସଂଗୀତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ଗ୍ରହଣୀୟ) । ଉଦାତ୍ତରେ ଡାହାଣ ହାତକୁ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ସେହିପରି ଅନୁଦାତ୍ତ ଓ ସୋରିତ୍ତରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଛାତି ଓ କାନ ପାଖରେ ରଖିବାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ରହିଛି । ହସ୍ତର ଏଭଳି କ୍ରିୟାକୁ ବାହ୍ୟ ବଳାଘାତର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ।

ବଳାଘାତର ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ରହିଛି । ଋକବେଦରେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ଅକ୍ଷର ଉପରେ (ା) ଓ ଅକ୍ଷର ତଳେ (-) ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ -

'ସ୍ୱାଦିଷ୍ଟ'ୟ ମଦି'ଷ୍ଟୟା ପର୍ବସ୍ୱ ସୋମ
ଧାରାୟା ଇ'ନ୍ଦ୍ରାୟ ପାତ'ବ ସୁତଃ ।(୪)

ଏବେ ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ମତାଦି ଉଚ୍ଚାରଣର ଏହା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।(୫) ଏଥିରେ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ରହୁଥିବା ସଳଖ ରେଖାଖଣ୍ଡ ପ୍ରାୟକୁ ପ୍ରଧାନ ବଳାଘାତ ଓ ଅକ୍ଷର ତଳେ ଥିବା ରେଖାଖଣ୍ଡକୁ ଅପ୍ରଧାନ ବଳାଘାତ କୁହାଯାଉଥିଲା । ତେଣୁ ଭାରତୀୟମାନେ ଭାଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବଳାଘାତ ପ୍ରୟୋଗରେ ଖୁବ୍ ସଚେତନ ଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଆରେ କଥିତ ଭାଷାରେ ବଳାଘାତର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରହିଛି। ଏହାକୁ (') ଚିହ୍ନ ଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ କରାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାକରଣିକ ନିୟମାନୁଯାୟୀ ବିରାମ ଚିହ୍ନ ଭାବେ ଏହା ସ୍ୱର ଦୀର୍ଘତାରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ତେଣୁ ଏଠାରେ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିଦିଆଯାଇପାରେ ସ୍ୱରଦୀର୍ଘତା ସହିତ ବଳାଘାତର ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭାବ ରହିଛି । ଆମେ ନିତିଦିନିଆ ଜୀବନର ଅନେକ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁ । କେତେକ ସାଧାରଣ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ବଳାଘାତଯୁକ୍ତ ଏବଂ ଏହାସହିତ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ । ଏଠାରେ ତାହାକୁ ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇପାରେ। ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ –

ସାଧାରଣ ଶବ୍ଦାର୍ଥ	ବଳାଘାତ / ସ୍ୱରଘାତ ଶବ୍ଦ ଓ ଅର୍ଥ
ତାର (ବୈଦ୍ୟୁତିକରଣ)	ତା'ର (ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜଣକର)
ମାର (ମାରିବା)	ମା'ର (ମାଆର)
କଣ (ଘରର କୋଣ)	କ'ଣ (ପ୍ରଶ୍ନ ଅର୍ଥରେ)
କାର (ଗାଡ଼ି ବିଶେଷ)	କା'ର(କାହାର ପ୍ରଶ୍ନ ଅର୍ଥରେ)
କାହାକୁ	କା'କୁ (ଅର୍ଥ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନାହିଁ)
ଜାର (ବଡ଼ଡବା)	ଯା'ର (ଯାହାର)
ସାର (ରାସାୟନିକ ଦ୍ରବ୍ୟ)	ସା'ର (ମହାଶୟ)
ଆତ (ଫଳ ବିଶେଷ)	ଆ'ତ (ଡାକିବା ଅର୍ଥରେ)
ମର (ମରିବା)	ମ'ର (ମୋହର)
ଜାତ / ଯାତ (ଜନ୍ମ / ଯାତ୍ର)	ଯା'ତ (ଯିବା ଅର୍ଥରେ)

ଏଠାରେ ଯଦି ଦେଖାଯାଏ, ଯେଉଁଠାରେ 'ଅ', 'ଆ', 'ହ'ର ପ୍ରଭାବ ରହିଛି ସେହିଠାରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ସ୍ୱରଦୀର୍ଘତା ସହ ବଳାଘାତର ପ୍ରଭାବ ରହିଛି । ଯେଉଁ ଧ୍ୱନି ବଳାଘାତ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ।

ତାହା ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଧ୍ୱନି ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଶୁଣାଯାଏ ଏବଂ ତାହାକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବଳାଘାତ କୁହାଯାଏ । ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବଳାଘାତର ପ୍ରଭାବ ସ୍ପଷ୍ଟ ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବକ୍ତାର ମାନସିକ କ୍ରିୟା ଓ କଥୋପକଥନ ପ୍ରସଙ୍ଗ ହିଁ ସହାୟ ହୁଏ। ଏଭଳି କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହା ବଳାଘାତ ଭାବେ ପରିଚିତ ହୁଏ। ଏଠାରେ ସ୍ୱରାଘାତ ବାସ୍ତବରେ ଏକ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ଆତ୍ମଅନୁଭୂତି ପ୍ରକ୍ରିୟା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ । ବଳାଘାତ ପ୍ରୟୋଗରେ ଅର୍ଥ

ପରିବର୍ତ୍ତନ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେତେକଠାରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲାବେଳେ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ। ଏହା ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ ଯେ ବଳାଘାତର ବହୁଳ ପ୍ରଭାବ କଥିତ ଭାଷାରେ ହିଁ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ମାନକ ଭାଷା	କଥିତ ଭାଷା
କୁଆଡକୁ ଯିବୁ?	କା'ଡକୁ ଯିବୁ?
କେଉଁଠିକୁ ଯିବ?	କେ'ଠୁକୁ ଯିବ?
ତୁ ଖାଇବୁ	ତୁଇ ଖା'ବୁ ଇବୁ
ତୁ ପିଇବୁ	ତୁଇ ପି'ବୁ
କ'ଣ କରିବି କହ?	କ'ଣ କରବି କ'?
କ'ଣ କରିବା?	କି'ସ୍‌ଟା କର୍ବାର (ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାର ଭାଷା)
ତୁ ଆସେ	ତୁ ଆ'

ଏଠାରେ କୁହାଯାଇପାରେ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଶବ୍ଦ ଅପେକ୍ଷା ବାକ୍ୟ ବଳାଘାତର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ-

(କ) ତୁମେ କୋଣାର୍କ ଦେଖିଛ

(ଖ) ତୁମେ କୋଣାର୍କ ଦେଖିଛ?

(ଗ) ତୁମେ କୋଣାର୍କ ଦେଖିଛ!

ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଜଣାଯାଏ ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ଓ ବିସ୍ମୟ ବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭାବ ପ୍ରକାଶରେ ବଳାଘାତର ପ୍ରଭାବ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ହୁଏ । କଥିତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏକ ବଶେଷତ୍ୱ । ଏହାକୁ ଶ୍ରୋତା ଶୁଣିବା ପରେ ଅନୁମାନ କରିପାରେ ବକ୍ତା ପ୍ରଶ୍ନ କରୁଛନ୍ତି ନା ବିସ୍ମୟ ହେଉଛନ୍ତି । ସେହିଭଳି ସ୍ୱରାଘାତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମାନସିକ ବିରକ୍ତି ବା ଶାନ୍ତି ବା ଆନନ୍ଦର ମଧ୍ୟ ପରିଚୟ ଦିଏ । ବିରକ୍ତି ଓ ଘୃଣାଜନିତ ପ୍ରସଙ୍ଗବେଳେ ଏହା ବଳାଘାତର ପ୍ରଭାବ ରହିଥାଏ । ବିରକ୍ତିରେ ରହିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଖାଇବା ବିଷୟ ପଚାରିବାବେଳେ ସେ ବିବ୍ରତ ଥିବାବେଳେ ହଠାତ୍ ଯେଉଁ ଉତ୍ତରଟି ଦିଏ ସେଥିରେ ବଳାଘାତକୁ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ । ତେଣୁ ବଳାଘାତର ପ୍ରଭାବ ବ୍ୟକ୍ତିର ଭାବ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀ ସହିତ ମଧ୍ୟ ଜଡ଼ିତ ଥାଏ । ଆଉ ଏକ ଉଦାହରଣରେ ଏହାର ସ୍ପଷ୍ଟୋକ୍ତି ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇପାରେ –

(କ) ମୁଁ ପାରିବିନି – (ନିଶ୍ଚିତ ନ ପାରିବା ଅର୍ଥରେ ସ୍ୱୀକାର)

(ଖ) ମୁଁ ପାରିବିନି – (କ୍ରୋଧରେ ପ୍ରକାଶବେଳେ ବଳାଘାତ ନିହିତ ଜାଣିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ନ କହିବାର ଛଳନା)

(ଗ) ମୁଁ ପାରିବିନି – (ନିଜର ଅପରାଗମତାକୁ ସେ ପ୍ରକାଶ କରିବ ତ)

ସେହିପରି ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନମାନଙ୍କର ବଳାଘାତର ପ୍ରଭାବ ରହିଥାଏ । ଯଥା- ଶ୍ମଶାନ, ଶ୍ଳଥ, କ୍ଲିଷ୍ଟ, 'କର୍ଷଣ', 'ପ୍ରୟାଗ' ଇତ୍ୟାଦି ।

ବାସ୍ତବରେ ବଳାଘାତ ଆମର କହିବା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସର୍ବଦା ନିହିତ ରହିଥାଏ । ଯେଉଁ ସମୟରେ ଆମେ କିଛି କହିଥାଉ ଏହା ଉଭୟ ବାହ୍ୟ ବଳାଘାତ ଓ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ବଳାଘାତ ଭାବରେ ଆପେ ଆପେ ସଂଗଠିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାକୁ ବକ୍ତା ଜାଣିଶୁଣି କରେନାହିଁ ।

III. ସ୍ୱରଲହର

ସ୍ୱରଲହର କହିବାର ଭଙ୍ଗୀ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଓଡ଼ିଆରେ ଏକ ପ୍ରମାଦ ଅଛି "କହି ଜାଣିଲେ କଥା ସୁନ୍ଦର, ବାନ୍ଧି ଜାଣିଲେ ମଥା ସୁନ୍ଦର ।" ଏହି କହି ଜାଣିଲେ କଥା ସୁନ୍ଦର ମର୍ମଟିକୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦିଗରୁ ବିଚାର କଲେ ସ୍ୱରଲହର ଏଥିପାଇଁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ । କାହାର କହିବାଭଙ୍ଗୀ କର୍କଷ ଥିବାବେଳେ କାହାର ଖୁବ୍ ମଧୁର । ସେହି କ୍ରମ ଉପରେ ସ୍ୱରର ଉତ୍ଥାନପତନ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ଆମେ କାହାରି କଥାଶୁଣି କହିଥାଉ, ସେ ଯାଜପୁରିଆ ବା ସେ କଟକିଆ ବା ବାଲେଶ୍ୱରିଆ । ଏଭଳି କଥାନଭଙ୍ଗୀରୁ ଆଞ୍ଚଳିକତାକୁ ବାରି ନେବା ସ୍ୱରଲହରର ହିଁ ସହାୟ ହୋଇଥାଏ । ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ ଏକପ୍ରକାର କଥିତ ଭାଷାର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି, ଯାହାକୁ 'ଲଥିଆ' ଭାଷା କୁହାଯାଏ । ଲହରେଇ କୁହାଯାଇପାରୁଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଲଥିଆ କୁହାଯାଏ । ତେଣୁ ଆମର ଆଞ୍ଚଳିକ କଥିତ ଭାଷାର ମାନ ଧ୍ୱନିଦୀର୍ଘତା, ବଳାଘାତ ପରି ସ୍ୱରଲହରର ଉପରେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ସ୍ୱରଲହରର ମାପ ପାଇଁ 'କିମୋଗ୍ରାମ ବା କାଇମୋଗ୍ରାମ୍'ର ସାହାଯ୍ୟ ନିଆଯାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା କଥା କହିବାବେଳେ ସ୍ୱର କେତେ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ଥାନ ବା କେତେ ପରିମାଣରେ ପତନ ହେଉଛି, ତାହା ସହଜରେ ଜଣାଯାଏ । ଓଡ଼ିଆରେ 'ପ୍ରଶ୍ନମୂଳକ ଓ ବିସ୍ମୟବାଚକ' ବାକ୍ୟରେ ସ୍ୱରଲହରର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ତେଣୁ କଥା କହିବାବେଳେ ଶ୍ରୋତା ବକ୍ତାର ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ସହଜରେ ଜାଣିପାରିଥାଏ । ସ୍ୱରଲହରରୁ ବ୍ୟକ୍ତିର କ୍ରୋଧ, ଶାନ୍ତ, ଇଚ୍ଛା ଆଦି ରହିଛି । ଆଦି ଭାବରେ ସହଜରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ । ନିମ୍ନରେ ସ୍ୱରଲହରକୁ ନିତିଦିନିଆ କଥାବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ-

(କ) ତୁମ ଭାଇ କଟକ ଯାଉଛନ୍ତି?

(ଖ) ତୁମ ଭାଇ କଟକ ଯାଉଛନ୍ତି ।

ଏଥିରେ ଉଭୟ ବାକ୍ୟରେ କହିବାବେଳେ ଲହର ପ୍ରକ୍ରିୟା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଥାଏ । ଆଉ ଏକ କଥୋପକଥନରେ ଲହର ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଦର୍ଶାଯାଇପାରେ –

(କ) ସେ ଚାଲିଗଲେଣି ମ ।

(ଖ) ହଁ, କେବେ?

(ଗ) ଜାଣି ନାହିଁ ତ!

ବକ୍ତାର ଏହି କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗେରେ ତା'ର ଲହର ସମାନ ବା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଧାରାରେ ନଥାଏ । କେତେବେଳେ ଉଚ୍ଚକୁ ଉଠେ ତ ପୁଣି କହିବାବେଳେ ଲହର କେତେବେଳେ ନିମ୍ନକୁ ଖସିଥାଏ।

ଶେଷରେ ଏତିକି କୁହାଯାଇପାରେ କଥା କହିବାବେଳେ ଆମ କଥୋପକଥନରେ ଧ୍ୱନି ଦୀର୍ଘତା ବଳାଘାତ ଓ ସ୍ୱରଲହରର ପ୍ରଭାବ ଏଭଳି ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ଥାଏ ଯେ, ଗୋଟିଏକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଇପାରେ ନାହିଁ । ଧ୍ୱନିର ଏହି ଗୁଣତ୍ରୟୀ ପରସ୍ପର ପରିପୂରକ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ

୧. ଧଳ ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ : ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନ, ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ସଂସ୍ଥା, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୫ମ ସଂସ୍କରଣ-୨୦୦୧, ପୃ.୧୮୨

୨. ଧଳ ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ : ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନ, ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ସଂସ୍ଥା, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୫ମ ସଂସ୍କରଣ-୨୦୦୧, ପୃ.୧୮୩

୩. ଧଳ ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ : ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନ, ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ସଂସ୍ଥା, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୫ମ ସଂସ୍କରଣ-୨୦୦୧, ପୃ.୧୮୫
୪. ଧଳ ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ : ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନ, ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ସଂସ୍ଥା, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୫ମ ସଂସ୍କରଣ-୨୦୦୧, ପୃ.୧୯୨
୫. ଓଁ ସହାଦେବ୍ୟୈ ଚ' ବିଦ୍ମହେ' ବ୍ରହ୍ମପତ୍ନୀ ଚ' ଧମୀ ହି । ତନ୍ନୋ ବାଣୀ ପ୍ରଚୋଦୟାତ୍ ।
ଓଁ ହଂସ ହଂସାୟ ବ୍ରିଦ୍ମହେ' ପରମହଂସାୟ' ଧୀମହି । ତମ୍ନୋ ହଂସଃ ପ୍ରଚୋଦୟାତ୍ ।
ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ (www.odia-org- ଶ୍ରୀସରସ୍ୱତୀ ସ୍ତୁତି, ପୃ.୧୫)